

II 69199

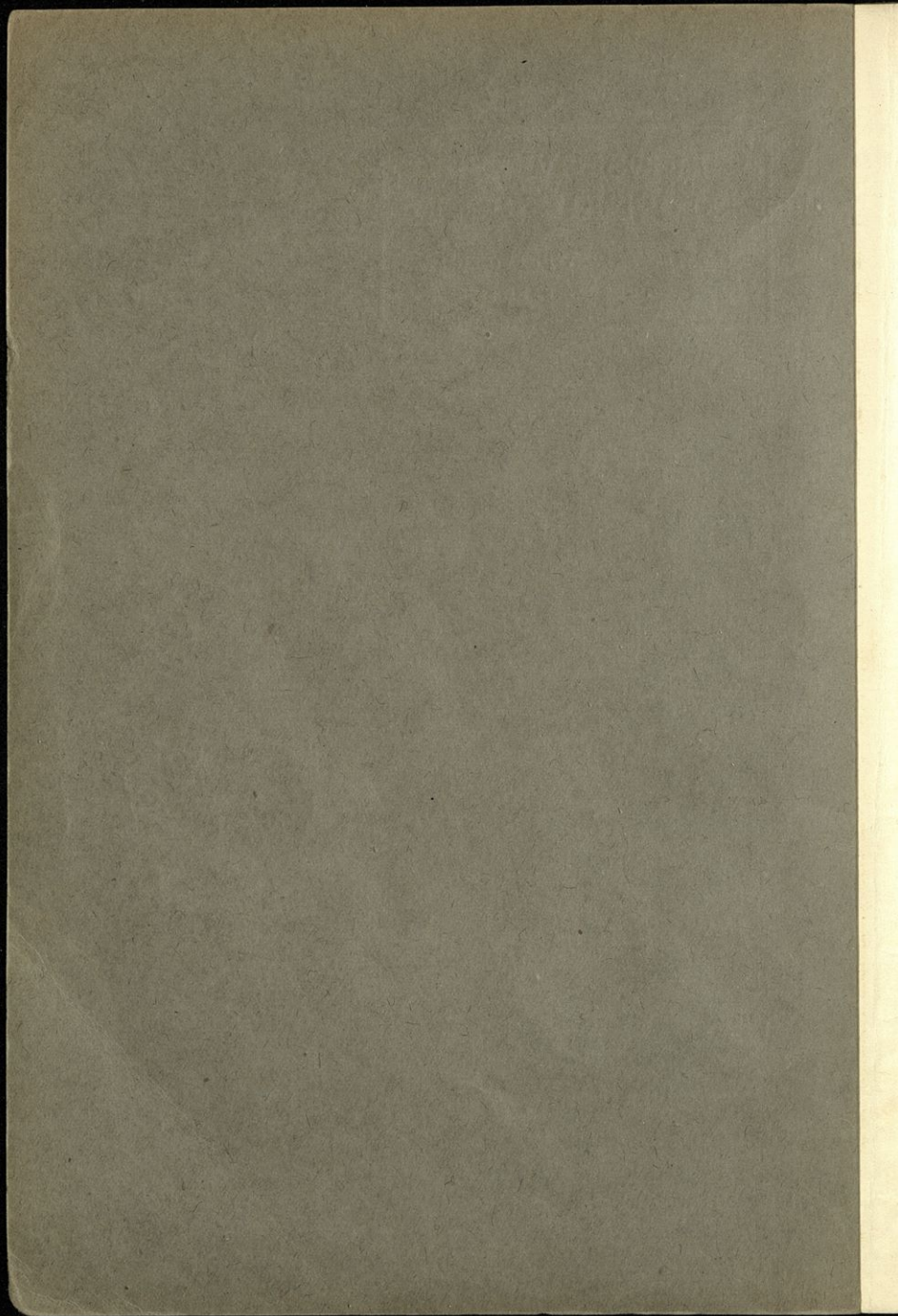
JUGOSLOVENSKI
ISTORISKI ČASOPIS

Godina..... Sveska.....

PREŠTAMPANO

Periodizacija jugoslavenske istorije.

- /// A. Kos: Slovenska zgodovina.
B. Šimić: Hrvatska historija
C. Stanićević: Srpska istorija.

5. IV. 1943

J. arb.

030038844

Periodizacija jugoslovenske istorije

A.

SLOVENSKA ZGODOVINA

Vsaka periodizacija zgodovine je do neke mere nasilje. Kajti živi tok historičnega dogajanja se ne da vkleniti v tesne spone, razdeliti in omejiti z letnicami ter opremiti po posameznih oddelkih s točno odgovarjajočimi naslovi. Ali vendar, od začetkov znanstvene obdelave zgodovine poznamo njeno periodizacijo. Ni bila le potreba po pregledu in redu, ki je narekovala delitev zgodovinskega dogajanja v večja ali manjša obdobja. Pri vsakem globljem proučevanju preteklosti so se morale nujno pokazati smernice, ki so historično dogajanje sveta, države ali naroda razčlenile v večja ali manjša v sebi zaokrožena in v njih utemeljena obdobja.

Ali je tudi zgodovinopisje, ki se je bavilo s preteklostjo Slovencev in slovenske zemlje, poznalo take smernice in po njih delilo slovensko zgodovino? Kako jo je delilo, oziroma kako bi jo po našem mnenju moralo deliti? S temi vprašanji so bo bavila pričujoča razprava.

O zgodovini Slovencev, to je take vrste obravnavi slovenske preteklosti, ki bi zavestno vzela v poštev preiskovanje zgodovine naroda in zemlje, ki ta na njej biva, pred izidom Linhartovega „Versuch einer Geschichte von Krain und der übrigen südlichen Slaven Oesterreichs“ (dve knjigi, 1788, 1791) pri Slovencih ne moremo govoriti. Kar je bilo napisanega poprej je pokrajinska zgodovina, v katero je več ali manj spretno vključena zgodovina Slovencev. Že okvir pokrajinske zgodovine je vplival na periodizacijo, kajti v prvi vrsti so bili za delitev merodajni posebni momenti v preteklosti dotičnih provinc, ne pa mogoče Slovencev kot naroda, ki v njih biva.

Take vrste pokrajinska zgodovina so Hieronima Megiserja „Annales Carinthiae“ (1612). V dvanajstih knjigah tega dela so avtorju za periodizacijo merodajni le momenti iz politične zgodovine, prav pogostokrat celo taki, ki se ne dajo utemeljiti niti iz posebnega historičnega življenja Koroške. Nikakega

povoda ni na primer začeti z nastopom cesarja Konstantina Velikega ali pa cesarja Maksimilijana I. novo poglavje v zgodovini Koroške.

Še mnogo bolj prisiljena in shematična je periodizacija v prvi obsežni zgodovini Kranjske, v Schönlebenovi „Carnioli antiqua et nova“ (1681). S svojo analistično zasnovno in poseganjem nazaj do ustvarjenja sveta, sledi Schönleben zgle dom davne srednjeveške historiografije. Kristusovo rojstvo mu je dovolj utemeljen dogodek, da deli starejše „anale“ Kranjske v dva dela, dočim začenja mlajše z okroglo letnico 800. Schönlebenova periodizacija ne črpa iz zgodovine dežele, ki jo avtor obravnava.

Schönlebenovo delo sega po času le do l. 1000. Nadaljevanje si je zamislil, ga sestavil in sprejel v svojo „Die Ehre des Herzogthums Crain“ (1689) J. V. Valvasor. V Valvasorjevemu delu se bijeta dva principa historiografske obravnave. Kjer Valvasor nadaljuje Schönlebena, ne uporablja le gradivo, ki ga je ta nabral, marveč se drži tudi okostenele zasnove svojega prednika. Nastop kralja Rudolfa Habsburškega se mu zdi dovolj pomemben fakt za razdelitev zgodovine Kranjske v pred- in pohabsburško dobo. Kjer pa se je Valvasor osvobodil vpliva svojega prednika, tam se pokaže kot domovinoznanec, ki zna v svojih, še danes nenadkriljenih prikazih združiti historično podobo svojo domovine z novodobnim topografsko-statističnim opisom.

Prvi zavestni zgodovinar Slovencev je Anton Linhart. Žal je ostal njegov „Versuch einer Geschichte von Krain“ nedokončano delo, sega namreč po času le do Karla Velikega. Linhart se zavestno prizadeva dati s svojo zgodovino več kot so dale dotlej običajne kronologije. Kakor v vsem ne zatajuje Linhart tudi v periodizaciji svojega dela vernega učenca prosvetljene historiografije. Zavaruje se pred očitkom, da gre preko meja Kranjske. Njegova zgodovina naj ne bo le historično zrcalo te dežele, marveč vobče Slovanov, „ki žive od Srbije in Dalmacije na Jadranskem morju pa do Tirolske in Bavarske, od Istre do Mure na Štajerskem“. Zgodovina vsakega naroda in pokrajine mora jemati v poštev zgodovino sosedov in sosednih zemelj. Izolirana historija je nemogoča, kajti „red in zveza vladata v celokupni prirodi“. Linhartovi predniki so o izvoru Slovanov, o naselitvi Slovencev ali o prihodu Hrvatov razpravljali le mimogrede v poglavjih, vrinjenih v kronološke prikaze dinastične povestnice. Linhartu nasprotno so Slovani središče njegovega prikaza. Vsa poglavja njegovega dela imajo v prvi vrsti v vidiku slovansko preteklost. Drugo knjigo zaključujejo obsežna „opazanja o stanju starih Slovanov na Kranjskem“.

O periodizaciji svojega dela se izraža prosvetljenec Linhart na sledeči način: „Epohe, po katerih določam razdelke, iščem v deželi sami, v narodih, ki jo obljудujejo. Torej ne v cesarski zgodovini, tudi ne v veri. Le slučajno se je zgodilo, da je padel eden najvažnejših preobratov na Kranjskem, zaslužjenje zadnjih svobodnih prebivalcev od strani Rima, skoraj v isto dobo, ko je bila zasajena krščanska vera.”

Periodizacija zgodovine Slovencev in slovenske zemlje se v 19. stol. nikdar ni povzpela do jasnih načel, ki jih je zanjo podal v predgovoru svojega dela Linhart. Dimitzu na primer, ki je napisal na nemškem jeziku obširno „Zgodovino Kranjske” (1874-5), je za periodizacijo merodajna predvsem dinastična zgodovina. Menjava dinastov tuje krvi, ki so imeli politično oblast nad Kranjsko, mu drobi snov v periode in poglavja. Ko pride na prestol nov vladar habsburškega rodu začnjenja za Dimitza novo poglavje kranjske zgodovine. „Slovani” so mu le oddelek tretje, francoski režim 1809—1813 pa poglavje osme knjige. Na podoben način prevladuje princip, naslovljen na vladarska obdobja raznih dinastov tudi v periodizaciji Fr. Orožna „Vojvodini Kranjski” (1902) in M. Potočnika „Vojvodini Koroški” (1910). Utesnitev na zgodovino posameznih pokrajin je avtorjem teh in drugih del jemala pogled na celotno zgodovino Slovencev in kvarno vplivala na njeno periodizacijo. Linhartova načela ni osvojil nihče od njih.

Nekaj novega je hotel podati Janez Trdina v svojem mladeniškem delu „Zgodovina slovenskega naroda” (1866). V ospredju mu res stoje Slovenci in slovenska preteklost, za periodizacijo mu niso merodajni le tuji vladarji in njihove vladarske dobe, avtor obdeluje le to kar se mu zdi, da spada v nacionalno slovensko zgodovino. Ali, moči mladega avtorja niso bile dorastle take vrste narodni zgodovini, pred dela zanjo še oddaleč niso bila opravljena. Trdinov prikaz slovenske zgodovine je le vrsta slik, pa še ta nepopolna in prežeta romantičnega pojmovanja, ki išče v slovenski preteklosti v prvi vrsti junaška in slavna dela prednikov.

Oblike zgodovinskih slik in povesti iz slovenske preteklosti se drži tudi J. Gruden v svoji „Zgodovini slovenskega naroda” (1911—1916). „Razporedba v razne dobe, kakršna je navadna v šolskih učnih knjigah”, se zdi Grudnu „pri slovenski zgodovini tem manj mogoča, ker ji manjka prave enote, in so razne slovenske dežele imele tudi različen zgodovinski razvoj”. Navzlic temu je avtor v glavnem razdelil snov na stari vek, zgodnji srednji vek, pozni srednji vek in novi vek. V novem veku, kjer je po času dosegel konec 18. stol., se najbolj oddaljuje od prikaza v obliki zgodovinskih slik.

Nova je periodizacija, ki je vanjo razčlenil slovensko zgodovino Lj. Pivko v svoji poljudni „Zgodovini Slovencev” (1909—1911). Pivko računa vsega šest dob ali vekov slovenske zgodovine: 1) slovanski vek do naselitve Slovencev po odhodu Langobardov v Italijo (586), 2) pogansko-slovenski vek, ki mu napravi konec uvedba krščanstva in politična pripadnost pod Nemce (do okoli 800), 3) vek ponemčevanja in propadanja v tlačanstvo, ki se končuje z nastopom habsburškega vladarskega rodu, tako pomembnim za Slovence v političnem oziru, 4) vek najhujših narodnih stisk, ki sega do srede 16. stol., 5) vek verskih bojov ali novi vek, ki ga Pivko računa do okoli l. 1800, ko „se je jela buditi duševna moč slovenskega naroda”, 6) od okoli l. 1800 dalje sega „vek narodnega preporoda ali naš vek”. — Poudariti moramo, da predstavlja Pivkova periodizacija prvi poizkus dobiti osnovo za razdelitev zgodovine Slovencev v njej sami, razumeti njena obdobja iz slovenske preteklosti, ne pa iz one sosednjih narodov ali vladarjev, ki so imeli nad Slovence politično oblast.

Iz slovenske preteklosti črpa svojo periodizacijo tudi Fr. Kovačič v svoji „Slovenski Štajerski in Prekmurju”, ki je — čeprav regionalna zgodovina — razdeljena vendar pod vidikom celokupne slovenske preteklosti. Kakor Pivko deli tudi Kovačič slovensko zgodovino v šest obdobj. „Staroslovenska doba” mu je za stoletje daljša, kajti končuje jo z madžarskimi navali. Značilni zanjo so poizkusi lastne državitvornosti in počasna izguba politične neodvisnosti. Druga, „doba restavracije in nove kolonizacije”, se tudi po Kovačiču zaključuje s habsburško zavlado na koncu 13. stoletja, ko je bila v glavnem tudi dovršena kolonizacija. „Ustalitev oblasti Habsburžanov in celjskih grofov” imenuje Kovačič tretjo dobo, ki sega po njem do okoli l. 1500. „Kmetijske vstaje in verski boji” je naslovljeno četrto obdobje, ki obsega še dobo absolutizma in kmetijskih olajšav v 18. stol. Od začetkov francoske revolucije, ki je „zasejala ideje, ki so rodile narodno probujenje ter izzvenele l. 1848 v odpravi tisočletnega fevdalizma” pa do l. 1848 računa Kovačič novo dobo slovenske zgodovine. Zadnji, od l. 1848 do l. 1919, dajejo značilno podobo „ustavni in narodni boji”.

Nove vidike v periodizacijo slovenske zgodovine je uvedel A. Melik (Zgodovina Srbov, Hrvatov in Slovencev, I—II, 1919—1920), ki je prvi poizkusil spraviti obdobja slovenske zgodovine v sklad s periodizacijo jugoslovanske zgodovine vobče in je, ne da bi delal snovi silo, združil, kjer je bilo to mogoče, snov iz slovenske zgodovine z enako ali sorodno iz srbske in hrvatske. Glavno cezuro v slovenski zgodovini — ki je prav tako ostra v zgodovini Srbov in Hrvatov — vidi Melik v dobi turških navalov, ki so uničili zadnje starosrbske držav-

ne tvorbe ter po času sovpadajo z začetkom politične oblasti Habsburžanov nad Hrvatsko, med Slovenci pa preneha tedaj „prva doba germanizacije, začenja pa prva doba narodne probe, ki jo označujejo kmetski upori in začetek lastne književnosti.”

Povsem nova periodizacija slovenske zgodovine je ona Lj. Hauptmanna (Slovenci, istorija, Stanojevićeva Narodna enciklopedija, IV, 235 dalje, 1929). Osnova ji je vzeta iz politične zgodovine. Ker so pa Slovenci v politični zgodovini — po samih besedah avtorjevih — bili skoraj vedno le nakovalo in nikdar ne kladivo, so tudi periodizacijo njihove zgodovine, po Hauptmannovi dehtvi, usmerjali prej zunanji faktorji nego taki, ki jih je ustvarjal njihov lasten historičen razvoj. Iz naslovov štirinajstih poglavij, v katera deli Hauptmann svoj pregled, je odvisnost zgodovine Slovencev od zunanjih faktorjev jasno razvidna. Obri, frankovski zapad in nemško gospodstvo usmerjajo politično zgodovino Slovencev do okoli l. 1000. Dinastične državne tvorbe, druženje teh v personalni uniji in stanovska država razčlenjujejo politični razvoj Slovencev in slovenske zemlje v srednjem veku v tri velika obdobja. Tri velike krize: vojna, socialna in verska stoje na prehodu v novi vek. Dvorni in prosvetljeni absolutizem ter njegove reforme dajejo pečat slovenskemu razvoju od ok. 1620 do okoli 1780. Šele od konca 18. stol. so novi pokreti, v katerih so pokazali Slovenci že aktivno sodelovanje, dali označbo za razčlenitev njihove preteklosti od okoli 1780 pa do zjedinenja l. 1918, tako narodni preporod, revolucija l. 1848, ustavne in narodne borbe v Avstriji ter nacionalno gibanje v začetku 20. stol., ki ga konča osvobodjenje in zjedinenje. Hauptmann je bil prvi, ki je periodizacijo slovenske zgodovine trdno zasidral v širok okvir srednjeevropskega razvoja, na katerem so bili Slovenci kot majhen del soudeleženi.

V svoji „Zgodovini Slovencev od naselitve do reformacije” (1933) sem skušal podati periodizacijo slovenske zgodovine, ki se povsem ne ujema z nobeno doslej postavljenih. Za srednjeveško, pa tudi za sledečo ji dobo od reformacije do najnovjših časov, hočem utemeljiti svojo razdelitev v sledečih odstavkih. Povedati hočem, zakaj smatram tako delitev slovenske zgodovine za upravičeno in pojasniti kje iščem temelje ter vzroke za svojo periodizacijo slovenske zgodovine.

Z naselitvijo v novi domovini v 6. in 7. stol. stopa oni del Južnih Slovanov, ki mu je ostalo ime Sloveni oziroma Slovenci do danes, v razvoj, ki ga je odtrgal od dotodanje slovanske skupnosti. *Od naselitve do madžarskih navalov* računam prvo veliko obdobje slovenske zgodovine. Trem stoletjem, od konca 6. pa do konca 9. stoletja, daje enotno obeležje vrsta pojavov

in do neke mere skupnost razvojnih smernic, ki nas upravičuje gledati v tej dobi naše preteklosti epoho kolikor toliko zaključenega značaja. Slovenska ekspanzija je v tem obdobju dosegla obseg, ki ga v kasnejših stoletjih ni nikdar razširila. Slovence tedaj še ne loči ona kasneje po tuji politični in vojaški osvojitvi ustvarjena in ostro začrtana meja od rojakov istega rodu in krvi na jugu in jugovzhodu. Bolj kot kdaj kasneje so jim ti enaki po načinu življenja in jeziku. Od kake nacionalne skupnosti so Slovenci v tej dobi še daleč. Značilna zanje je razbitost, povzročena po načinu doseljevanja in terenu, ki so ga naselili. Prvi štadij plemenskega oblikovanja je ustvaril med njimi dvoje samostojnih državnih tvorb. Slovenska Karantanija obstoja od časov kralja Sama pa do okoli l. 740, ko pride pod bavarsko-frankovsko nadoblast, a izgubi domače kneze ter notranjo samoupravo šele okoli l. 825. Kocljevi panonski kneževini se je pa posrečilo, da se je za nekoliko let (869—874) celo povsem oprostila nemškega političnega varuštva. Še so med Slovenci žive težnje po politični neodvisnosti z naslonitvijo na istorodne in sorodne sosedje. Priključitev vsaj dela Slovencev panonskemu Ljudevitu in odpad kneza Koclja z naslonitvijo na Veliko Moravsko je temu dokaz. Končno je to doba prve nemške kolonizacije, prvega političnega, kulturnega, gospodarskega in socialnega vplivanja evropskega zapada na Slovence ter prvega uvajanja krščanske vere in krščanske organizacije na slovenskih tleh. Konec tej periodi slovenske zgodovine napravijo madžarski navalni. Uničijo na vzhodu velik del slovenskega kolonizacijskega območja, strejo večji del političnih tvorb frankovske dobe na slovenskih tleh, razdvojijo Slovence po prostoru od severnih Slovanov, deloma zaustavijo ali pa vsaj zadržijo prvo politično in kulturno evropeizacijo slovenske zemlje.

Drugo veliko periodo v srednjeveški zgodovini Slovencev imenujem *dobro velikega nemškega političnega in kolonizatorskega osvajanja*. Obsega dvesto let, od konca madžarskih navalov pa do srede 12. stol. V politični zgodovini je to doba naglega menjavanja upravnikov na čelu edinic, v katere so Nemci razdelili našo zemljo po končanih madžarskih navalih. Do oblasti v posameznih se povzpne manjše število plemiških rodbin, nedomačih po izvoru, ki si kot dedni dinasti začno polagati temelje deželnoknežje in politične oblasti v posesti lastnega rodu. Nekdanji krajišnik in vojvoda, prvotno uradnik krone, se je do 12. stol. spremenil že povsem v mogočnega dinasta. Nemško vojaško osvajanje je v tej dobi zasekalo politične meje med Slovence in Hrvate, usmerujoč s tem Slovence v političen razvoj, različen od onega onostran Sotle, Gorjancev in Kolpe. V zunanji kolonizaciji je do 12. stol. nemški kmet

kolonist že dosegel bližino pasu, kjer se je v bodoče izoblikovala slovensko-nemška meja. V nacionalnem oziru pomenjajo stoletja od 10. do 12. za Slovence dobo najhujše kolonizatorične, gospodarske in socialne germanizacije ter največjih teritorialno-nacionalnih izgub. V notranji kolonizaciji je v teku podrobna naselitev plodne in za obdelavo z manjšim trudom pripravne zemlje. Do prve polovice 12. stol. je kronska zemlja že razdeljena, velike zemljiške darovnice vladarjev prenehajo. Naturalno gospodarstvo, pomanjkanje meščanskih naselbin ter propadanje svobodnega stanu so glavne oznake gospodarske in socialne zgodovine te dobe. Krščanstvo, organizacija cerkvenega življenja ter prodiranje zapadne kulture je še zelo ekstenzivno. Nasplošno pomenja obdobje od 10. do 12. stol. za Slovence dobo največjih sprememb v zgodovini njihovega nacionalnega posestnega stanja in počasnega toda nepretrganega prehajanja v nove politične, gospodarske, socialne in kulturne razmere, ki jih čimdalje bolj približujejo evropskemu zapadu.

Z 12. stoletjem začenja obdobje slovenske preteklosti, ki ga moremo po pravici imenovati *višek slovenskega srednjega veka*. Borba za prevlast nad slovensko zemljo mu daje v politični zgodovini pglavitno obeležje. Zato tudi imenujem periodo, ki sega od srede 12. do druge polovice 15. stol. „*borba za politično prevlado nad slovensko zemljo*“. Po dolgotrajnih naporih različnih tujih dinastov za politično oblast nad slovensko zemljo ter po težki preizkušnji, ki so jo habsburški vladavini v 15. stoletju prizadjali napori celjskih grofov, stremelih za ustvaritvijo lastne državne tvorbe na habsburških ruševinah, je borba v drugi polovici tega stoletja odločena s prevlado habsburškega rodu nad ogromno večino slovenske zemlje.

V gospodarstvu in kulturi pomenja razdobje od 12. do 15. stol. za Slovence — v očitnem nasprotstvu k prejšnjemu ki stoji v znamenju prehajanja — periodo umerjenosti in konsolidacije ter z njo duhovnega in materialnega napredka, ki so ga šele proti koncu tega obdobja začeli izpodkopavati težki gospodarski pretresljaji in dolgotrajne vojne. Slovenska zemlja začenja dokončno živeti s politično, gospodarsko, socialno ter kulturno Evropo visokega srednjega veka, jer več ali manj soudeležena na vseh velikih političnih, gospodarskih, socialnih, umetnostnih in duhovnih pokretili, ki se pojavljajo in pretresajo v tej dobi zapadno in srednjo Evropo. Vzporedno v razvoju z njo se dvigajo in spajajo ministeriali tudi pri nas v nov plemiški stan, začenja razvoj mest in meščanskega življenja ter z njim trgovine in obrti, se dvigne naš kmet na primeroma visoko stopinjo gospodarskega blagostanja. Evropeizacija prepaja čimdalje bolj slovensko zemljo. Z njo pa gre vzporedno

tudi germanizacija, ki je do konca te periode potisnila strnjeno severno mejo Slovencev v bližino črte, kjer še danes poteka slovensko-nemška jezikovna meja. Tudi Slovenec na strnjemem svojem ozemlju — v kolikor ni pripadal kmetskemu stanu — podlega nemškemu jezikovnemu vplivu čimdalje bolj.

Četrto veliko periodo v zgodovini Slovencev računam od konca 15. stoljeta pa do začetkov narodnega preporoda sredi 18. stol. Z njo stopajo Slovenci v obdobje evropskih narodov, ki ga navadno novi vek imenujemo. Cela vrsta pojavov nas upravičuje začetni s koncem 15. stol. novo periodo slovenske zgodovine. Najpomembnejši je verski pokret, imenovan protestantska reformacija, ki je v drugi polovici 16. stol. zasegel tudi Slovence in jim udaril temelje lastne literature na narodnem jeziku. Reformacija je najpomembnejši pojav, ki kaže, da stopajo Slovenci — obenem z začetkom evropskega novega veka — v dolga stoletja prekinjeno dobo aktivnega narodnega življenja. Res je bila sicer protestantska reformacija med Slovenci v prvi polovici 17. stoletja dokončno zatrta vendar se nit lastnega književnega udejstvovanja tudi v dobi sledeče ji rekatalizacije ni pretrgala — vse do narodnega preporoda, ki šele je doslej le na versko in cerkveno področje usmerjeno slovensko pismenost razširil tudi na druga.

So pa še drugi pojavi v onodobni zgodovini Slovencev, ki nas upravičujejo gledati v razdobju „konec 15. stol. — sredi 18. stol.“ periodo zase. Najprej socialni boji slovenskega kmeta, vse od prve pomembne vstaje na Koroškem l. 1478, preko velikih puntov l. 1515. in onega iz l. 1573. ki je družil v skupni borbi hrvatskega in slovenskega kmeta, do zadnjega „vseslovenskega“ kmetskega upora l. 1635, ki mu pa slede še manjši vse do 18. stol. Upori slovenskega kmeta, čeprav so se po vrsti ponesrečili, so nedvomna aktivna postavka v slovenskem narodnem izživiljanju, vsaj gredo preko običajnega „puntanja“ proti gospodi in takratnemu gospodarskemu redu, celo za političnimi cilji (kot koroški iz l. 1478 ali vstaja iz l. 1573).

Zelo pomembna v historičnem razvoju Slovencev in slovenske zemlje v tej dobi je po dolgih stoletjih prekinitve zopetna oživitve stikov s hrvatskim in srbskim svetom. Vrsta okoliščin jih je ustvarjala in pospeševala. Po 9. stol. se je l. 1527 zgodilo prvič, da je prišel del Srbov in Hrvatov pod istega političnega gospodarja, pod katerim so že živeli Slovenci. Vojevanje in obramba proti Turkom je močno približala Slovence Srbom in Hrvatom. Hrvatska, v kolikor je ni bilo pod Turki, postane torišče skupnih protiturških vojnih akcij. Prebegi iz južnih krajev, na kratko „uskoki“ imenovani, se v znatnem številu naseljujejo in spremešavajo s Slovenci. Poglavitno iz krogov slovenskih protestantov izhajajo akcije, ki streme za

širjenjem evangelijske besede s sredstvom knjige, tiskane na narodnem jeziku, tudi med Hrvati in Srbi.

V drugi polovici 17. stol. prenehuje vrsta pojavov, ki je dajala slovenski zgodovini od konca 15. stol. sem enotno obeležje. V turškem vprašanju je prineska bitka pri Sisku 1593 leta preokret, ki je Turke čimdalje bolj odmikal od slovenskih meja. Dokončno je bila odstranjena turška nevarnost po brezuspešnem obleganju Dunaja l. 1683. Leta 1619 je konec od l. 1554 obstoječe posebne notranjeavstrijske deželne skupine z Gradcem kot sedežem, pristojnem za večino slovenske zemlje. Ukaz cesarja Ferdinanda iz l. 1628, da morajo tudi plemiči ali opustiti protestantsko veroizpoved ali pa se izseliti je zadnji velikih udarcev protestantizmu na Slovenskem. Obenem z obnovo katolicizma je zmagal knežji absolutizem nad doslej stanovsko vladanimi deželami. Zadnji veliki slovenski kmetski upor je iz leta 1635.

Dobrih sto let za tem, do nastopa Marije Terezije in njenih reform ter do začetkov narodnega preporoda, pomenja dobo političnega in narodno-književnega zastoja med Slovenci in na Slovenskem (ob močni oživitvi sodobne likovne in glasbene umetnosti). Absolutizem deželnega kneza je moril vsako samostojnejšo politično akcijo stanov, rekatalizacija pa, ki dela tesno v zvezi s političnimi smernicami absolutnega vladarja, nikakor ni dajala slovenskemu literarnemu in kulturnemu izživljanju onega razmaha kot v prejšnji dobi protestantizem in reformacija. Stoletju „okoli 1640 — okoli 1740“ manjka enotno obeležje; nazivi „katoliška“, „protireformacijska“ ali „doba knežjega absolutizma“ niso zanjo niti s stvarnega niti s stališča slovenske zgodovine upravičeni. Je to za Slovence perioda političnega in književnega zastoja ter mrtvila. Stoletju „okoli 1640 — okoli 1740“ manjkajo vsi znaki, ki bi nas upravičevali šteti ga kot posebno izrazito periodo naše preteklosti. Ker pa pomenja doba med reformacijo in narodnim preporodom za duhovno življenje Slovencev kontinuiteto, ki je izza protestantskih časov ohranila slovensko tiskano besedo v okviru nabožne in cerkvene književnosti ter se po svojem verskem izživljanju bolj prilega prejšnji kot kasnejši dobi, jo prištevam velikemu obdobju, ki sem ga začel s koncem 15. stol. Imenovati bi mogli to periodo slovenske zgodovine tudi njeno versko obdobje.

Peto in zadnjo periodo slovenske zgodovine računam od srede 18. stoletja pa do leta 1918. Je to *doba narodnega preporoda*, sprva kulturnega, od l. 1848 tudi političnega. Skozi vse, preko poldrugo stoletje trajajoče obdobje, so žive one struje slovenskega nacionalnega izživljanja, ki v svoji celoti predstavljajo proces, imenovan slovenski preporod. Raba narodnega jezika v šoli in javnem življenju, v uradu in uradnem poslo-

vanju, v korespondenci in občevanju inteligence, pri pisavi imen, priimkov in krajevnih označb, v književnosti uvajanje posvetnih panog in ustvarjanje takozvane literature za višje potrebe, pri jeziku njegovo čiščenje in vračanje k oblikam žive narodne govorice — to so pojavi in zahteve, ki se plaho pojavljajo v drugi polovici 18. stol. in so tedaj podprte od onodobnih idejnih pokretov in nehote pospešene od političnih, gospodarskih, socialnih in cerkvenih reform avstrijskega prosvetljenstva. Doba francoske revolucije, francoske vladavine v Ilirskih pokrajinah (1809—1813) in ilirizma je splošno-kulturne, književne in jezikovne težnje slovenskega preporoda močno okrepila, tako, da jih tudi doba restavracije in predmarčne birokracije ni mogla več zatreti. Slovenščina postaja preko vseh regionalnih posebnosti enoten književni jezik z enotnim pravo- in črkopisom, začenja se uporabljati za literarne proizvode takozvane „višje vrste“ posvetnega značaja, postane predmet znanstvene obdelave v slovnica, se s šolskimi knjigami začenja uvajati v šole in dobi končno tudi že svoje prve časopise.

Revolucija l. 1848 je slovenskim preporodnim težnjam dodala politično noto. Že v prvih slovenskih političnih programih so slovenske jezikovne težnje prejšnjih dob potencirane v zahtevi po „ravnopravnosti slovenščine v šoli in uradu“. Za 70 let trajajočega političnega življenja Slovencev v Avstriji (1848—1918) — prekinjenega po absolutizmu 1849—1859 — je slovenski preporod čimdalje bolj rasel po obsegu in globini. Obsegel je poleg kulturnih in jezikovnih panog tudi čisto politične. Slovenščina se v trdi borbi uveljavlja v šoli in uradu, v parlamentarnih in drugih zastopstvih, postaja čimdalje bolj enoten jezik znanstvene in leposlovne uporabe vsake vrste. Slovenci se bore za politične pravice v centralnih, pokrajinskih, občinskih in cerkvenih uradih. Po globini tega slovenski preporod čimdalje bolj v vse plasti naroda, zajame preko posameznih inteligentov prejšnjih dob — s pomočjo razvitega časopisja, društvenega življenja in združnih organizacij — tudi meščanstvo in široke plasti kmetškega ter delavskega ljudstva ter tako pripravlja s probudo celokupnega naroda, s čimdalje globljim poznavanjem ter približevanjem k Srbom in Hrvatom, predpogoje za vstop Slovencev v svobodno državo in jugoslovansko edinstvo.

M. Kos

B.

HRVATSKA HISTORIJA

Periodizaciju hrvatske historije prvi je kušao da sredi, ali bez ikakove motivacije, Šime Balenović (* 1835 † 1872) u svojoj popularnoj knjizi „*Povjestnica hrvatskoga naroda*“ (Zagreb 1870), koju je izdalo „*Društvo Sv. Jerolima*“. Balenović je razlikovao „tri doba“, prvo: „Hrvat sam za sebe“ (ili vrijeme narodnih vladalaca od VII do XII st.), drugo doba: „Hrvat s Madžarom“ (ili vrijeme od 1102 god. do 1526) i treće doba: „Hrvat i Madžar pod domom Habsburškim“ (ili vrijeme od 1526 god. do njegova vremena 1870). Balenović je dakle podijelio hrvatsku historiju na tri zaista prirodno odijeljene organske cjeline, kako su ih u šezdesetim godinama XIX st. bez sumnje osjećali i svi drugi stručnjaci, političari i državnici, ne samo kod Hrvata nego i kod Madžara.¹⁾

U isto vrijeme, 1870 god., počela je da izlazi „*Povijest Hrvata*“ Ivana Krst. Tkalčića. (* 1840 † 1905), ali izišla je samo prva knjiga obuhvatajući dva perioda: prvi do 1102 god. i drugi od 1102 do 1526. Jedva može da bude sumnje da bi i Tkalčić, da je došlo do produženja njegova djela, znao još samo za jedan dalji period, od 1526 god., „do danas“; dakle i Tkalčić bi pridržao onakovu periodizaciju, kakovu je iznio Balenović.²⁾

Poslije Balenovića i Tkalčića izišla je među publikacijama „*Matice Hrvatske*“ u dva opsežna sveska prva ozbiljna i metodički radena hrvatska historija pokojnoga profesora zagrebačkoga Universiteta Tadije Smičiklasa (* 1843 † 1914) „*Povijest hrvatska*“ (Zagreb I. sv. 1882, II. sv. 1879).³⁾ Smičiklas se prvi još napose zabavio periodizacijom hrvatske historije u osobitoj glavi: „O razdiobi povijesti hrvatske u četiri periode ili dobe. Glavna karakteristika svake dobe“ (str. XXII do XXXII Uvoda u prvi svezak »*Povijesti hrvatske*«) i detaljno obrazložio svoju podjelu. On je razdijelio hrvatsku historiju u četiri doba ili perioda. Prvi „ide od onda, kada prvi traci svi-

1) Kod Madžara razlikovali su tako isto tri doba: Doba narodne Arpádove dinastije od X do XIV st., doba različitih dinastija od 1301 do 1526 i doba Habsburške dinastije od 1526 godine dalje »do danas«.

2) Tkalčić štampao je još 1861 knjižicu »*Hrvatska povjestnica*« (Zagreb); ona prikazuje ukratko čitavu hrvatsku historiju do 1860 u devet poglavlja, ali perioda nema.

3) Smičiklas napisao je najprije drugi svezak (1526—1848) a tek onda prvi (do 1526). Razlog bilo je to, što je vrijeme od 1526 do 1848 bilo manje poznato širokoj publici.

jetla povjestnoga obasjavaju Hrvate, pak do kraja vladanja kraljeva krvi hrvatske; drugi „od god. 1102 do god. 1437”, to jest od krunisanja ugarskoga Kralja Kolomana hrvatsko-dalmatinskim kraljem u Biogradu na moru do smrti cara i kralja Žigmunda Luksenburškoga (9 dec. 1437 u Znojmu u Moravskoj); treći „od god. 1437 do god. 1699”, to jest od smrti Žigmundove do Karlovačkoga mira; i najposlije četvrti period „od god. 1700 do 1848”, na koji bi se imao nadovezati još i peti period od 1848 dalje („do danas”), ali „to ispitivati — kaže Smičiklas — nije više naša zadaća”.⁴⁾

Bilo je sasvim razumljivo, da ova periodizacija hrvatske historije nije naišla na općeni prihvata. Na prvi je pogled naime bilo jasno, da su periodi od 1437 do 1699, pa onaj od 1700 do 1848, veoma neprirodni, iako je ispravno, da je glavna karakteristika hrvatske historije u trećem periodu, od 1437 do 1699, stalna borba s Turčinom, a u četvrtom periodu, od 1700 do 1848, najprije trajna borba s bečkim centralističkim težnjama, a onda, od 1790 godine dalje, sa identičnim mađarskim presizanjem. Jer borbe s Turcima započele su još mnogo ranije, prije 1437, a trajale su još i poslije Karlovačkoga mira (1699), upravo do Svištovskoga mira (1791); tako su isto ozbiljne borbe s bečkim centralističkim težnjama izbijale već u XVI, a u XVII st., prije 1699, izazvale su čak poznatu Zrinsko-Frankopansku katastrofu (1671), dok se sukobi s Mađarima nikako i nipošto ne mogu da miješaju i stavljaju pod istu kapu s borbama sa bečkim dvorom. Šta više, baš protiv težnja bečkoga dvora bili su Hrvati zajedno s Mađarima u istom frontu, a protiv presizanja Mađara bečki je dvor stajao na strani Hrvata. Već je i sam Smičiklas osjećao da mu periodizacija hrvatske historije nije osobito srećna, pa je zato i kazao u „Predgovoru” prvoga sveska svoga djela (str. VII—VIII): „Moram ovdje još spomenuti, zašto se druga doba hrvatske povijesti svršava upravo neznačajnom godinom 1437. Priznajem, da sam bio u neprilici, kako ću ovdje pronaći pravu godinu... Puno sam se mučio i navijao si uz to mnoga pitanja, pak se zasada odlučio, da svršim drugu dobu sa smrću Sigmundovom, *premda već sada dvojim, hoću li to isto učiniti i u budućem izdanju ove knjige*”.

Poslije Smičiklasa napisao je Rudolf Horvat (* 1873) djelo „Povjest Hrvatske” (Petrijna 1904). U osobitom poglavlju „Razdioba hrvatske povijesti” (str. 7—12) pošao je u tome pitanju svojim odvojenim putem; on reče: „Po dinastijama, koje su Hrvatskom vladale, dade se povjest hrvatska

⁴⁾ Za Smičiklasom poveo se Hoić. Povjesnica hrvatska za VIII gimnazijski razred. Zagreb 1897*, 3—4.

podijeliti u pet doba. *Prvo doba* govori o Hrvatima pod vladom narodnih vladara njihovih... *Drugo doba* hrvatske povjesti prikazuje nam događaje od god. 1102 do god. 1386; u to doba već Hrvatskom vladaju Kraljevi tuđe krvi. Nijesu ipak do prijestola hrvatskog došli silom oružja, nego slobodnim izborom samih Hrvata... *Treće doba* hrvatske povjesti ide od god. 1386 do god. 1526... *Četvrto doba* nam pripovijeda povjest hrvatsku od god. 1526 do 1780... Dinastija Habsburško-Lotarinška vlada Hrvatskom u *peto doba*, tj. od god. 1780 sve do danas."

Nije teško uvidjeti, da se razdioba u pet perioda, a po dinastijama, ne može održati; naročito je sasvim nemoguća podjela između drugoga i trećega doba, naime smrću (ubijstvom) kralja Karla II (Dračkoga) u febr. 1386.⁵⁾ Jer prvo i prvo na njegovo mjesto odmah je postavljen, na osnovu baštinskoga prava i privole velikoga dijela hrvatskih velikaša i plemića, *ali i mnogih mađarskih*, malodobni sin njegov *Ladislav Napuljski*, koga su hrvatska i mađarska gospoda 1403 godine okrunila *ugar. hrv. kraljem u Zadru* (jer se mladi kralj, imajući pred očima očevu sudbinu, nije ufao da pođe u ugarski Stolni Biograd i Budim), i drugo, u budimski kraljevski dvor vratila se još onaj dan, kad je kralj Karlo II smrtno ranjen, kao *ugar. hrv. Kraljica*, Marija Anžuvinska, kći i nasljednica (1382—1395) kralja Ludovika I. Anžuvinca. Ovaj krvavi spor i obračun, prvenstveno u krugu kraljevskoga Doma Anžuvinskoga, zaista ne može da čini u hrvatskoj historiji epohu.⁶⁾

Poslije Rudolfa Horvata objavio sam ja „*Pregled povijesti hrvatskoga naroda*“ (Zagreb 1916). U ovoj knjizi ja sam hrvatsku historiju periodizirao ovako: „*Prvo doba* ide od onoga vremena otkad se južni Sloveni — od kojih se docnije jedan dio stao okupljati oko političkoga imena *Hrvati* — uzeše naseljavati u svojoj današnjoj postojbini, pa do krunisanja ugarskoga kralja Kolomana za hrvatsko-dalmatinskoga, od druge polovine VI st. do godine 1102... *Drugo doba* obuhvata vrijeme od godine 1102 do 1526, ili od krunisanja Kolomanova hrvatsko-dalmatinskim kraljem u Biogradu na moru do katastrofe kod Mohača... *Treće doba* ide od godine 1526 do 1790, od

⁵⁾ Kod toga polazio je Rudolf Horvat sa stajališta, da je Karlo II (Drački) u prvom redu hrvatski kralj, nametnut Mađarima. To je sasvim netačno. Karlo II bio je kandidat legitimističke stranke ne samo hrvatskih velikaša nego i velikoga broja mađarskih.

⁶⁾ Da ni godina 1780, kad je umrla kraljica Marija Terezija (29. nov.), a s njome ujedno izumrla i dinastija Habsburška, ne može da bude granicom među dvjema periodama hrvatske historije, pokazaću nešto niže u ovom članku.

Mohačke katastrofe do smrti cara Josipa II... *Četvrto doba* zaprema vrijeme od godine 1790 do danas" (1916).⁷⁾

Međuto je Rudolf Horvat izdao novo izdanje svoje „*Povijesti Hrvatske*“ Knj. I (do 1657) (Zagreb 1924) i u njemu znatno izmijenio ranije svoje mišljenje o razdiobi hrvatske historije (str. 7-8). Rudolf Horvat sada poznaje samo četiri perioda: „Po vladarima dijelimo povijest Hrvatske u četiri doba. *Prvo doba* zaprema najstariju povijest Hrvatske do god. 1102... *Drugo doba* zaprema povijest Hrvatske od god. 1102 do 1526... *Treće doba* zaprema povijest Hrvatske od god. 1526 do god. 1780... *Četvrto doba* traje od god. 1780 do god. 1918.”

Prema tome Rudolf Horvat približio se mojoj periodizaciji jedino s tom razlikom, da treći period svršava god. 1780, smrću Marije Terezije kao posljednjega potomka Habsburškoga vladalačkoga doma, a ja ga svršavam deset godina docnije smrću njena sina i nasljednika, cara Josipa II (20 febr. 1790). Razlog što sam tako postupio i što ostajem kod ove periodizacije, jeste to, što smrću cara Josipa II začinje onaj općeni *nacionalni* pokret u Austrijskoj monarhiji, koji je najzad, u oktobru 1918, našao svoj prirodni završetak u njenom raspadu. Iako je između moje i Horvatove periodizacije hrvatske historije pravo reći u broju godina tek neznatna razlika, ja ipak držim, da je početak raspadanja Austrijske monarhije mnogo krupniji datum od smrti jedne vladarice, koja nije u dušama savremenika izazvala baš nikakova osjećaja, da se oni nalaze na prelazu iz jednoga historijskoga perioda u drugi, ali su to dobro osjećali i naslućivali, zbog kritičnoga stanja Austrijske monarhije, u času smrti cara Josipa II. Osim toga još je od golemo interesa i taj važni fakt, koji nipošto ne valja smetati s uma da je malo pred smrt cara Josipa II začela Velika francuska revolucija (5 maja 1789), a ova obilježuje — kako je poznato — za čitavu Evropu početak novoga perioda historijskoga života.

Ja dakle i dalje ostajem kod svoje prirodne periodizacije hrvatske historije, kako sam je iznio 1916 i 1920 godine, pa i kod god. 1790 kao zaključne trećega perioda.

Još od godine 1899 dalje do 1911 izdavao je pokojni profesor zagrebačkoga universiteta, Vjekoslav Klaić (* 1849 † 1928) opsežno djelo u pet svezaka s natpisom: „*Povijest Hrvata od najstarijih vremena do svršetka XIX st.*“ O periodizaciji hrvatske historije Klaić nije nigdje ništa napose kazao (kao Smičiklas, Rudolf Horvat i ja), već se samo iz

⁷⁾ U drugom izdanju: »*Pregled povijesti hrvatskoga naroda od najstarijih dana do 1 dec. 1918*« (Zagreb 1920), ostao sam (str. 48—50) kod ove periodizacije, samo sam prvog decembra 1918 uopće zaključio hrvatsku historiju, jer ovim datumom začinje se jugoslavenska.

rasporeda građe u pojedinim svescima vidi, kakove je periode imao pred očima. Klaić je naime očito razlikovao *pet perioda*, ali različitih od onih Tadije Smičiklase i Rudolfa Horvata godine 1904. *Prvi period* ide sasvim prirodno — i Klaiću do god. 1102; *drugi* od 1102 do 1301 godine obuhvatajući „vladanje kraljeva Arpadovića”; *treći* od 1301 do 1526 obuhvatajući „vladanje kraljeva iz raznih porodica”; *četvrti* od 1527 do 1740 obuhvatajući „vladanje kraljeva iz porodice Habsburga”. Dalje od 1608 godine (do ostupa kralja Rudolfa, a nastupa kralja Matijaša II) Klaić nije više dospio da izradi svoje djelo, jer ga je zatekla najprije teška bolest, a onda smrt (u Zagrebu 1 jula 1928). Ipak se po njegovu četvrtom periodu jasno vidi, da je imao u vidu još i dalji *peti* period, od 1740 do 1918 to jest „vladanje kraljeva iz porodice Habsburg-Lotarinške do danas”. Da ova periodizacija nije zgodna, mislim da za to nije — pošlije svega što sam dosada kazao — nužno iznositi naročite razloge.

Najposlije, držim, da treba da dodirnem još jedno pitanje, a to je: kako se moja periodizacija hrvatske historije slaže s periodizacijom srpske historije. Sasvim je prirodno, da se hrvatska i srpska, kao dvije osobite i potpuno jedna od druge nezavisne historije do 1 dec. 1918, ne mogu da podudaraju ni u decenijama, a kamo li u godinama. Radi se dakle jedino o većoj ili manjoj hronološkoj razlici kod pojedinih perioda. Pa ipak, tako mi se bar čini, ova razlika kod periodizacije nije baš suviše velika.

Prvi period u srpskoj historiji može samo da bude Prednemanjićko doba, dakle vrijeme od zajedničkoga doseljenja Srba i Hrvata do velikoga županstva Stjepana Nemanje godine 1168. Kad bismo uzeli da se prvi period srpske historije svršava smrću kralja Bodina oko 1101 — kad se srpska kraljevina sa središtem u Zeti uzela raspadati, dok je nije Stjepan Nemanja opet sklopio (oko 1170) u jednu trajnu državnu cjelinu — onda bismo se čak i u godini potpuno primakli svršetku prvoga perioda hrvatske historije. Svršetak drugoga perioda srpske historije mogao bi da se stavi u godinu 1499, kad je posljednja srpska nezavisna državna organizacija, Crnojevićeva Zeta, pala u tursku vlast. I taj se datum dosta primiče svršetku drugoga perioda hrvatske historije (1526). Treći period pak stoji još najpovoljnije, jer je on za srpsku historiju vrijeme turske prevlasti, iz koje će srpski narod prvi da oslobodi i da ga probudi na nov nezavisni državni život, Karadorde, 1804, prvim Srpskim Ustankom. Ali ovaj je ustanak svojim direktnim povodima tijesno povezan s turskim ratom cara Josipa II, „Kočinom krajinom”, i zato je vrijeme oko 1790 godine od važnosti i za srpsku historiju; mnogi historici, čak i počinju srpsku historiju

Novoga Vijeka (dakle četvrto doba) upravo ovom Kočinom krajinom (1788—1791). Četvrti period srpske historije svršava, kao i onaj hrvatske historije, danom narodnoga našega Ujedinjenja, 1 decembra 1918, kad počinje zajednička jugoslavenska historija.

Ferdo Šišić

C.

СРПСКА ИСТОРИЈА

I

Одувек су се, ради бољег прегледа, лакшег памћења и zgodнијег оријентисања, историје појединих народа и држава делиле на одсеке или периоде. Особито је корисно и потребно делити историју у школским књигама, јер деца на тај начин боље памте догађаје и имају лакши преглед целог градива.

Поделу историје појединих држава и народа треба извршити по главним моментима у развоју унутрашњег и спољњег живота дотичног народа и државе, по догађајима, који су, у даном моменту или у ближој или даљој будућности, пресудно утицали на судбину и на развој целога народа или државе, или који су били пресудни и одлучни бар за онај део народа, који је током времена у свом развоју дошао у положај да буде носилац и претставник целога народа или народног или државног живота. Посебни делови народа и посебне народне државе имају своју посебну историју и наравно и посебну поделу те историје.

Извршити поделу историје једног народа по правилу није лако. Понеки пут је то чак врло тешко, јер у питању значаја појединих догађаја и у оцени важности појединих фактора могу бити разна, често сасвим супротна, гледишта. Особито је тешко извршити поделу историје једног народа, чија је историја расцепкана, који је имао у исти мах више држава и чији су поједини делови у појединим крајим или дужим размацима времена потпадали под разне, своје или туђе, државе, и према томе имали неједнаку, често сасвим разну, судбину.

Питање о подели историје појединих народа и држава још се више компликовало тиме, што су првобитно готово све историје дељене по личностима, по владоцима и династијама, а не по догађајима, који су утицали на развој целога народа. Морам међутим истаћи, да су се ипак та два момента често поклапала, али наравно то није увек био случај.

Услед свега тога историци обично нису сложни у питањима, како треба делити историју појединих држава и народа. У науци чак није још никако утврђено ни како треба делити историју света. Јер док једни узимају, да стари век престаје и да почиње средњи век 375 год., са почетком продирања Хуна на запад, други рачунају почетак средњег века са дефинитивном поделом римске државе на источну и западну (395 год.), а трећи са абдикацијом Ромула Аугустула (476 год.). Исто се тако разно рачуна у светској историографији и свршетак средњег и почетак новог века. Неки сматрају, да нови век почиње са падом Цариграда (1453 год.), неки, и то већина, са проналаском Америке (1492 год.), а неки са почетком Лутеровог покрета и реформације (1517 г.).

II

И за историју нашега народа није лако и просто извести периодизацију. Код нас је то чак теже извести него код многих других народа. Јер историја нашег народа је необично разбијена и расцепкана. Ми смо имали не само често по неколико држава у исти мах, у којима је био разнолик живот, и у политичком и у културном и у верском погледу, које су имале сасвим разноврсну судбину, и које су биле под разним испреплетеним и изукрштаним, често сасвим супротним, утицајима, него је наш народ од доласка у своју садашњу отаџбину био стално изложен силним утицима два посебна света, два сасвим супротна, и политичка и верска и културна, фактора. Тај двојни живот нашег народа тешко је уместити у исти калуп и посматрати га под једном призмом. Сем тога, наш је народ често живео у разним државама, чија је структура била сасвим разна, у којима је живот често био дијаметрално разнолик, и које су имале сасвим разнолику историју и разнолику судбину.

Услед свега тога, историја српског народа је у многим погледу тако замршена и компликована, да је већином врло тешко, често чак директно немогуће, ухватити и констатовати главне и основне принципе, по којима би се, у појединим периодима, могла вршити подела историје целога српскога народа.

Да напоменем само како је наш народ на пр. у XVIII веку живео у потпуно разним приликама. Знатан део народа живео је под Турцима, један део живео је у Црној Гори, у слободи, један део у Угарској, део у Хрватској, у сасвим другим приликама, а део под млетачком републиком, где су услови и прилике биле опет сасвим другаче, но у Турској и у Аустрији. Стога најважнији догађаји, који су се одигравали

у једном делу народа, нису се често другога дела дотицали ни у најмањој мери нити су утицали на његов живот и његову судбину.

Стога, што је прошлост нашег народа тако компликована, што је услед тога поделу наше историје тако тешко извести, није у нашој науци подела историје српскога народа утврђена, нити су признати основни принципи, по којима она треба да се изведе и изврши. Због тога опет, што нису утврђени принципи, по којима би се вршила подела историје српскога народа, сваки је од писаца српске историје вршио поделу на свој начин, по другим принципима и по другом методу.

III

Деспот *Ђурађ Бранковић* је грађу у својој историји српскога народа поделио у пет књига. Првобитно је он био замислио, да свака књига буде засебна целина. Он је покушао да ток догађаја прикаже синхронистички, а да их групише око личности владалаца. У I књизи *Бранковић* је приказао историју до V века, али је онда нагло прекинуо причање. У II књизи приказао је српску историју до Стевана Првовенчаног, у III књизи до Бранковића, а у IV је говорио о својим предцима у Ердељу и о себи.¹⁾

Павле Јулинац је у свом кратком уводу у историју српскога народа (1765 год.) овако поделио српску историју: I. Први ред српских владалаца или краљева. II. Други ред српско-далматинских владалаца. III. Трећи ред српских краљева Немањићске линије. IV. Деспоти.

Јован Рајић је своју историју српскога народа (1794 г.) поделио у II глава: I. О словенским народима. II. О Бугарима. III. О далматинским Словенима. IV. О јужној Далмацији т.ј. Србији. V. О Србији у опште. VI. О словеноготском краљевству у Далмацији. VII. О Немањићима. VIII. Лазар и деспот Стеван. IX. Бранковићи. X. Срби у Угарској до Фердинанда I. XI. Срби у Угарској под Аустријом.

Ф. Пејачевић има у својој историји Србије (1799 год.) 13 глава: I. Од сеобе Словена до Дувањског сабора. II. До средине IX века, до Часлава(!). III. До почетка XI века. IV. До средине XII века. V. До почетка XIII века. VI. О Радославу, Владиславу и Урошу. VII. О Драгутину и Милутину. VIII. Владислав, Константин, Стеван Урош III. IX. Цар Стеван. X. Урош и Вукашин 1356—1373 год. XI. Деспот Стеван Лаза-

¹⁾ *Јован Радонић*, *Гроф Ђорђе Бранковић* (1911) 631—2, 646—8, 651, 674, 701.

ревић, Ђурађ и Лазар 1374—1458. XII. Историја Босне 1374 до 1463. XIII. Историја Цркве.

Ј. *Енгел* има у својој Историји Србије и Босне (1801 г.) четири главе: I. Преднемањински период (640—1165 год.). II. Немањински период (1165—1371 год.). III. Период Лазаревића (1371—1427 год.). IV. Период Бранковића (1427—1468 год.). После тога *Енгел* говори, без периодизације (V), о историји Босне од турског освајања до најновијег доба, затим о историји Срба под турском влашћу, и (VI) о историји српских колониста у Угарској до 1526 год.

Димитрије Давидовић је своју Историју народа српског (1821 год.; друго издање 1846 год.), коју је израдио у главном по *Енгелу*, поделио на девет „времена“: 1. Пре доласка Срба на Балканско Полуострво. 2. Од доласка до 1015 год. (кад су почели владати краљеви). 3. До Немање (1165 год.). 4. До кнеза Лазара (1371 год.). 5. До Ђурђа Бранковића (1428 год.). 6. До сеобе једног дела Срба у Угарску (1460 г.). 7. До Мохачке битке (1526 год.). 8. До смрти деспота Ђурђа (1711 год.). 9. До сада.

Милован Видаковић, који је своју историју српскога народа (1833-9 год.) израдио по *Рајићу*, поделио је на четири „части“, а сваку је од њих поделио на главе: I част обухвата време до Душана; у њој су ове главе: О Словенима у опште. 1. О Србима, 2. О српским кнезовима до краљева, 3. О српским краљевима из дома Немањина, 4. О српским краљевима. II част обухвата време од Душана до деспота; у њој су ове главе: 1. Душан, 2. Урош, 3. Вукашин, 4. Лазар, 5. Обнова царства, 6. Лазарево венчање на царство, 7. Турски упади у Србију, 8. Косовска битка, 9. Доба после Лазара до породице Бранковића, 10. Деспот Стеван, 11. Грађански ратови, 12. Даљи ратови и смрт деспота Стевана. III част говори о Бранковићима и историји српског народа до Мохачке битке. У њој су ове главе: 1. О племену Ђурђа Бранковића, 2. О ступању на престо деспота Ђурђа, 3. О странствовању деспота Ђурђа, 4. О његовом повратку, 5. Битке на Варни и на Косову, 6. О напастима, које је претрпео деспот Ђурђе од Хуњадија и од цара Мурата, 7. Друго странствовање деспота Ђурђа и његова смрт, 8. Деспот Лазар, 9. Промене после деспота Лазара, 10. О сеоби Срба у Угарску и њиховим кнезовима, 11. Избор Вука за деспота, 12. Опсада Беча и српске привилегије, 13. О храбрости деспота Вука, кнеза Павла и М. Јакшића, 14. Даље ратовање и смрт Вукова и Павлова, 15. Јован и Ђурађ Бранковићи, 16. Максим владика, 17. Освојење Београда и друге борбе, 18. Мохачка битка. IV част обухвата доба од Мохачке битке до београдског мира. У њој су ове главе: 1. Срби у

Угарској после Мохачке битке до деспота Ђурђа, 2. Деспот Ђурађ Бранковић, 3. Позив цара Леополда и сеоба Срба, 4. Избор вице-војводе и о храбрости Срба, 5. Храбра дела Срба и царске милости, 6. Ракоцијев устанак, 7. Борбе код Барадина, Темишвара и Београда, 8. Сеоба Срба под Арсенијем IV и губитак Београда.

Вук Караџић је на једној хартији забележио: „Биљеге за улазак у српску историју нашега времена”, па је ту назначио ове главе, које би чиниле садржину историје српскога народа: „1. Од кад су Србљи познати у Европи, и када су се најприје населили. 2. Како су се крстили и писмо добили. 3. Од кад је српско краљевство постало, и докле је трајало. 4. Границе српског краљевства и царства. 5. Пропаст српског царства на Косову. 6. Послије Косова деспоти српски (по Србији и по Сријему). 7. Пропаст и деспотства српскога. 8. Доход Чарнојевића патријарха у Маџарску. 9. Пропаст српског патријарства. 10. Данашње стање народа српског (а. у Србији, б. у Босни и Херцеговини, в. у Црној Гори, г. у њемачким државама)”¹⁾

Први који је извео поделу историје српскога народа по научним принципима и на научној основи био је Д. Медакковић. Он је своју историју српскога народа (1851 год.) поделио на шест глава: I. Од сеобе Словена до Немање. II. Од Немање до Душана. III. Од Душана до Косова. IV. Од Косова до 1800 год. V. Од 1800 до 1815 год. VI. Од 1813 до 1850 год.

Независно од дотадашњих подела извршио је поделу историје српскога народа на научном основу В. Калаји. Он је своју историју српскога народа поделио на шест глава: I. Балканско Полуострво у време сеобе. II. Од сеобе до краљева. III. Напредак. IV. Светло доба. V. Опадање и пропаст. VI. Од 1780 до 1806 год.

Ј. Тим је историју српскога народа (1892 год.) поделио, као и Калаји, у шест глава, али је његова подела сасвим друкча од Калајеве. Његове главе обухватају: I. Од сеобе до Немањића. II. Србија и Босна до Косовске битке. III. Од Косовске битке до последњих Бранковића и Срби у Угарској. IV. Турско доба. V. Први устанак. VI. Други устанак.

Љуб. Ковачевић и Љуб. Јовановић су своју историју српскога народа (1895-6) за средње школе поделили на пет глава: I. Од почетка VII до половине XII века. II. Од половине XII века до 1371 год. III. Од 1371 год. до краја XV

¹⁾ Скупљени историски и етнографски списи Вука Стеф. Караџића I (1898) 350—1.

века. IV. Од краја XV века до краја XVII века. V. Од почетка XVIII века до данас.

Слично *Ковачевићу* и *Јовановићу* поделио је историју српскога народа и *Мил. Вукићевић* (1904 год.). Он има као увод три главе: I. Срби у старој постојбини. II. Образованост Словена. III. Балканско Полуострво пре доласка Словена. Затим је *Вукићевић* историју српскога народа поделио на пет глава: I. Од половине VII до почетка XII века. II. Од почетка XII века до 1371 год. III. Од 1371 год. до 1500 год. IV. Од половине XV века до 1790 год. V. Од 1790 год. до данас.

Ја сам своју историју српскога народа у првом (1908 г.) и другом (1910 год.) издању поделио у тринаест глава: I. Балканско Полуострво пре доласка Словена. II. Насељавање Словена на Балканском Полуострву. III. Прве српске државе. IV. Зета као политички центар српског народа. V. Борба Зете и Рашке о превласт. VI. Снажење српских држава. VII. Превласт српскога народа на Балканском Полуострву. VIII. Борба српскога народа с Турцима. IX. Српски народ под Турцима. X. Борба српскога народа против Турске и против Аустрије. XI. Културни и политички преображај српскога народа. XII. Културно јединство српског народа. — У трећем издању (1926 год.) додато је у натпису XI главе: Стварање Србије, и додана је XIII глава: Србија ослобађа и уједињује Србе, Хрвате и Словенце.

Проф. *К. Лиречек* је своју историју српскога народа до 1537 год. (докле је довео) поделио у пет књига: I. Предсловенско доба. II. Словени насељавају Илирик. III. Словени у ранијем средњем веку. IV. Србија велика сила на Балканском Полуострву под потомцима Немањиним. V. Средње-вековна Србија у борби против Турске (1371—1459 год.). Српски деспоти у јужној Угарској (1471—1537 год.). Почетци Црне Горе.

Далеко би ме одвело и требало би врло много и простора и времена, када бих хтео да критички претресем све ове поделе историје српскога народа и да покажем неоснованост и нелогичност, у целини или у појединостима, већине од њих. Место тога изнећу сасвим кратко своје мишљење о томе, како треба делити историју српског народа.

IV

Некада се сматрало, да се периоди у историји држава и народа не могу ограничавати годинама, а поготову не данима, него само ширим размаком времена. Сада је међутим јасно, да то није тачно, и да се и велики периоди у историји

држава и народа могу двојити не годинама, него чак и данима. Тако је на пр. јасно, да у историји нашег народа настаје сасвим нов период 1 децембра 1918 год., и да тај датум чини одсек у његовој историји.

Ако се историја српскога народа подели на најмањи број периода, на два, онда не може бити сумње, да се она дели на два дела: 1. Историја српскога народа до 1 децембра 1918 год., и 2. Историја српскога народа од 1 децембра 1918 год.

Први период српске историје, до 1 децембра 1918 год., може се, ако се опет дели на најмањи број, поделити на два дела: 1. Историја српскога народа до фебруара 1804 год., и 2. Историја српскога народа од фебруара 1804 до 1 децембра 1918 год. Година 1804 чини одсек у српској историји, јер је устанком 1804 год. основана нова српска држава, из које се после, спајањем са осталим српским, хрватским и словеначким областима, развила Југославија.

Доба до 1804 год. може се такође поделити у два периода: 1. Историја српскога народа до турског доба, и 2. Историја српског народа за време турске власти у већини српских земаља. Та два периода се сасвим природно двоје и деле један од другог.

Док се у новијој историји граница између појединих периода може означити годином или чак данима, хронолошка граница између ова два периода не може се обележити годином или краћим периодом времена. Турци су српске земље заузимали постепено, у току од скоро пола века, и стога се границом између та два периода мора означити цела друга половина XV века, јер Турци су покорили деспотовину 1459 год., Босну 1463 год., Херцеговину 1482 год., Црну Гору 1499 год., а неке крајеве у Угарској и Хрватској, у којима су становали или су се населили Срби, тек током XVI века.

Историја до турскога освојења дели се такође на два дела: 1. Најстарији период (преднемањинско доба) и 2. Немањински период и доба самосталног државног живота у Босни.

И почетак Немањинског периода и доба самосталног државног живота у Босни не може се двојити кратким периодом времена. Долазак Немање и Кулина на престо не могу се означити као године, којима почиње нов период, јер је тек њихов рад током времена довео дотле, да се од тога доба рачуна нов одсек у нашој историји. Сем тога, није сигурно ни утврђена година њиховог доласка на престо. Тако се као доба почетка новог периода мора означити друга половина XII века.

Ту би се могло стати са дељењем српске историје. Преднемањићски период је тако веома разноврстан догађајима, да је њега јако тешко у опште делити, поготову га је немогуће поделити на два дела, као што се то може учинити код даљих периода. У томе добу има неколико периода: 1. Доба продирања и насељавања Срба на Балканском Полуострву и прилагођавање новим приликама (VI—IX век). 2. Доба првих српских држава у Рашкој (IX—X век). 3. Доба зетске државе (XI век). 4. Доба борбе Зете и Рашке о превласт (XII век).

*

Тако се историја српскога народа може поделити:

I. На два периода: 1. Историја српскога народа до 1 децембра 1918 год. 2. Историја српскога народа од 1 децембра 1918 год.

II. На три периода: 1. Историја српског народа до фебруара 1804 год. 2. Историја српскога народа од фебруара 1804 год. до 1 децембра 1918 год. 3. Историја српскога народа од 1 децембра 1918 год.

III. На четири периода: 1. Историја српскога народа до турског освојења (до друге половине XV века). 2. Историја српскога народа од друге половине XV века до фебруара 1804 год. 3. Од фебруара 1804 год. до 1 децембра 1918 год. 4. Од 1 децембра 1918 год.

IV. На пет периода: 1. Историја српскога народа до друге половине XII века. 2. Немањићски период и доба самосталног државног живота у Босни, од друге половине XII века до друге половине XV века. 3. Историја српског народа од друге половине XV века до фебруара 1804 год. 4. Од фебруара 1804 год. до 1 децембра 1918 год. 5. Од 1 децембра 1918 год.

Мислим, да у подели целе историје српскога народа не треба ићи даље, и да је ова подела довољна. Даље цепање, на пр. доба до друге половине XII века, као што је напред изнето, или доба од друге половине XII века до друге половине XV века, у доба до 1355 год. или до 1371 год. или до 1389 год., мислим да није ни потребно ни оправдано.

По себи се разуме, да се при обради појединих историских периода могу чинити друге и детаљније поделе, а исто тако и у историји појединих држава (Рашке, Босне, Херцеговине, Зете, Црне Горе) и области, и у историји појединих делова народа (Срба у Хрватској, Срба у Угарској).

Ст. Станојевић

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIZNICA

COBISS •

00000497101

